

Wstęp

Zamieszczone w niniejszym tomie materiały stanowią pokłosie sesji naukowej: *Rzeźba na Śląsku w 2. połowie XVII wieku*, która odbyła się 20 stycznia 2017 roku w Muzeum Miedzi w Legnicy, gromadząc badaczy z różnych ośrodków naukowych i muzeów w Polsce. Konferencja była częścią szerszego projektu, poświęconego śląskiej rzeźbie wczesnobarokowej, obejmującego: wydanie monografii Matthäusa Knotego (jednego z prekursorów nowego stylu w regionie), zorganizowanie w legnickim Muzeum wystawy poświęconej artyście (13 stycznia – 27 maja 2017) oraz wygłoszenie szeregu prelekcji. Przedsięwzięcia te mają szczególny charakter, rzeźba barokowa – potraktowana jako temat przewodni – rzadko bowiem staje się obiektem zainteresowań badaczy i muzealników. Wielkie słowa uznania należą się w tym miejscu panu Andrzejowi Niedzielence, ówczesnemu dyrektorowi Muzeum w Legnicy, który z entuzjazmem podjął się realizacji tych wydarzeń w gościnnych murach prowadzonej przez siebie instytucji.

Pomysł zorganizowania sesji naukowej poświęconej w całości rzeźbie barokowej inspirowany był chęcią nawiązania – choćby w skromnej skali – do sympozjów, które odbyły się na przestrzeni lat siedemdziesiątych, osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku w Instytucie Historii Sztuki w Poznaniu z inicjatywy prof. Konstantego Kalinowskiego (1978 – *Barockskultur in Mittel- und Osteuropa*, 1981 – *Studien zur europäischen Barock- und Rokokoskulptur*, 1985 – *Studien zur Werkstattpraxis der Barockskulptur im 17. und 18. Jahrhundert*, 1993 – *Studien zur barocken Gartenskulptur*)¹. Były to wydarzenia naukowe o międzynarodowym zasięgu, skupiające wybitnych specjalistów, omawiające plastykę XVII i XVIII wieku z terenów szeroko rozumianej Europy Środkowej oraz Skandynawii, a będące ich owocem publikacje po dziś dzień stanowią ważny

---

¹ KALINOWSKI (hrsg.), 1981; KALINOWSKI (hrsg.), 1985; KALINOWSKI (hrsg.), 1993; KALINOWSKI (hrsg.), 1999.

punkt odniesienia dla dalszych studiów. Przedsięwzięcie legnickie miało znacznie skromniejszy charakter, co zasadniczo wynikało z tematyki zawężonej do plastyki Dolnego Śląska, czyniąc sesję pierwszym tego typu wydarzeniem poświęconym w całości barokowej rzeźbie regionu. Książka – przez wzgląd na zakres tematyczny poszczególnych artykułów – nie pretenduje do miana monografii kompleksowo prezentującej dzieje rzeźby na Śląsku na przestrzeni 2. połowy XVII wieku. Omawiane przez autorów zagadnienia dotyczą jednak obiektów, artystów lub problemów do tej pory pomijanych, bądź słabo rozpoznanych, w istotnym stopniu uzupełniając i korygując obowiązujący stan badań, zawarty przede wszystkim w wydanej przed ponad trzema dekadami syntezie rzeźby barokowej na Śląsku pióra Kalinowskiego².

Śląsk – który w tym czasie przynależał administracyjnie do Królestwa Czech, wchodzącego w skład monarchii habsburskiej – pomimo peryferyjnego położenia względem Wiednia oraz Pragi poszczycić się może licznymi obiektami na wysokim poziomie artystycznym, łączącymi różnorodne inspiracje. Oprócz dominujących związków z Czechami oraz Austrią działali tu również rzeźbiarze pochodzący z południa Niemiec lub posługujący się formami charakterystycznymi dla rzeźby południowoniemieckiej, morawskiej, flamandzkiej lub francuskiej. Owocem przenikania się różnorodnych wpływów jest bogata mozaika artystyczna o szerokim spektrum stylowym. Znalazło się w niej miejsce dla nurtu klasycyzującego (tak w redakcji wywodzącej się ze sztuki włoskiej przefiltrowanej przez doświadczenia artystów czeskich i austriackich, jak francuskiej lub flamandzkiej) oraz dzieł antyklasycznych, w tym tak zwanej śląskiej maniery barokowej, silnie eksponującej walory ekspresyjne i zrośniętej z miejscową tradycją sztuki.

Dla Dolnego Śląska 2. połowa XVII wieku była okresem względnego spokoju. Stopniowy rozkwit gospodarczy, który nastąpił po zakończeniu wojny trzydziestoletniej (1618–1648) sprzyjał rozwojowi sztuki, wprzęgniętej w charakterystyczną dla regionu ideologiczną rywalizację pomiędzy katolikami wspieranymi przez centralne władze w Wiedniu, a luteranami stanowiącymi większość w śląskich miastach. W historii dolnośląskiej rzeźby owe półwiecze postrzegane jest jako czas akomodacji stylu barokowego, stopniowo wypierającego tradycje manierystyczne, silnie zakorzenione w miejscowej plastyce. Wcześniej jednak – na przestrzeni 2. ćwierci XVII wieku – działania wojenne oraz towarzyszące im zarazy, pożary i grabieże, spowodowały silne wyhamowanie kulturalnych inwestycji i znaczące uszczuplenie składu osobowego środowisk artystycznych, funkcjonujących w ramach obu konfesji. Lata konfliktu nie tylko zniweczyły wysiłki mieszczań i szlachty, mających zasadniczy wpływ na rozkwit sztuki manierystycznej na Śląsku, ale również najstarsze przejawy kontrreformacyjnej modernizacji wyposażenia świątyń zakonnych, podjęte przez cystersów. O kryzysie, jaki wówczas dotknął rynek artystyczny, najlepiej świadczy konieczność podejmowania przez wielu rzeźbiarzy bardziej intratnej pracy w zawodach nieartystycznych.

Otwierający tom tekst **Aleksandry Bek-Koreń** nakreśla panoramę twórczości rzeźbiarzy związanych z ośrodkiem w Legnicy podczas trudnego dla artystów okresu około 1650 roku. Synteza, bazująca w znacznej mierze na źródłach archiwalnych,

---

² KALINOWSKI, 1986.

ukazuje kontekst, w którym działali tamtejsi rzeźbiarze oraz prezentuje wybrane dzieła, wpisujące się stylowo w schyłkową fazę manieryzmu. Monograficzny artykuł **Romualda Nowaka** także dotyczy sztuki, przypadającej na trudny okres przemian, a za jego kanwę posłużyło pomijane dotąd w badaniach epitafium burmistrza Martina Schmidta – element bogatego wyposażenia kościoła farnego w Brzegu, zniszczonego na początku 1945 roku. Wczesnobarokowy monument stanowił zarówno znakomity probierz umiejętności rzeźbiarzy brzeskich, działających w 3. ćwierci XVII wieku, jak i przykład komponowania programów luterzańskich monumentów sepulkralnych. Następny tekst autorstwa **Artura Kolbiarza** poświęcony jest osobie Georga Zellera, którego niezwykle długa (od lat sześćdziesiątych XVII wieku, po lata następnego stulecia) i płodna twórczość spaja dzieje wrocławskiej rzeźby wczesnego oraz dojrzałego baroku. Zrekonstruowany na podstawie archiwaliów życiorys oraz etapy twórczości artysty posłużyły także za pretekst do nakreślenia szkicu środowiska tworzonego przez katolickich rzeźbiarzy w stołecznym mieście Śląska, na przełomie XVII i XVIII wieku. Następne dwa teksty, przygotowane przez **Jakuba Szajta** wspólnie z **Jackiem Witkowskim** oraz **Dariuszem Galewskim** traktują o wybitnych – a niemal nieobecnych w dyskursie naukowym – egzemplifikacjach nurtu flamandzkiego w rzeźbie śląskiej około 1700 roku: ołtarzu św. Marii Magdaleny oraz ambonie z kolegiaty w Głogowie, prawie doszczętnie zniszczonych podczas oblężenia miasta w 1945 roku. Oba monograficzne opracowania – prezentujące szeroki kontekst powstania dzieł, ich genezę artystyczną oraz znaczenie dla rozwoju miejscowej plastyki – stanowią istotny wkład w rozpoznanie słabo udokumentowanych związków artystycznych między barokową rzeźbą regionów Śląska i Flandrii. Syntetyczną perspektywę badawczą przyjął **Paweł Migasiewicz**, omawiając wątki francuskie w barokizacjach średniowiecznych kościołów zakonnych na Śląsku, na przykładach Świdnicy oraz Lubiąży. W swoim artykule autor, dysponujący dogłębną wiedzą na temat nowożytnej sztuki francuskiej, zaproponował zupełnie nowe spojrzenie na modernizację wyposażenia świdnickiej świątyni, wskazując na jej unikalną koncepcję w skali Europy Środkowej, wywodzącą się bezpośrednio z siedemnastowiecznej Francji. Niniejszy tom zamykają interdyscyplinarne rozważania **Michała Wardzyńskiego**, poświęcone dziejom wydobywania oraz wykorzystania marmurów śląskich w kamieniarsce i rzeźbie czasów nowożytnych. Praca, zawierająca odniesienia do zagadnień z dziedziny petrografii, jest pierwszym syntetycznym opracowaniem tematu. Historia użytkowania śląskich marmurów podzielona została na etapy podporządkowane rozwojowi sztuki regionu, lokalnych ośrodków artystycznych, a także zmieniającym się gustom zleceńodawców, natomiast tło dla owych przemian stanowią odniesienia do sztuki europejskiej.

Zjawiska artystyczne zapoczątkowane w rzeźbie śląskiej pomiędzy 1650 a 1700 rokiem miały swoją wspaniałą kulminację w 1. połowie XVIII wieku. Tak więc dokładniejsze rozpoznanie rzeźby siedemnastowiecznej – czemu służy także i ta publikacja – pozwala pełniej nakreślić kontekst rozkwitu barokowej sztuki, jaki miał miejsce na Śląsku na przełomie stuleci.

Artur Kolbiarz